

УДК 323.28

Т. О. Подобінська-Штик,
аспірант відділу трансатлантичних досліджень
Інституту світової економіки і міжнародних відносин
НАН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ США ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В БОРОТБІ З ТЕРОРИЗМОМ

У статті досліджено зовнішні підходи США та ЄС до боротьби з тероризмом, визначено основні відмінності й причини розбіжностей у позиціях двох сторін щодо протистояння світовій терористичній загрозі.

Ключові слова: тероризм, антитерористична діяльність, терористичні загрози, боротьба з тероризмом.

Т. О. Подобинская-Штык

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА
США И ЕС В БОРЬБЕ С ТЕРРОРИЗМОМ

В статье исследованы внешние подходы США и ЕС к борьбе с терроризмом, определены основные отличия и причины расхождений в позициях двух сторон относительно противостояния мировой террористической угрозе.

Ключевые слова: терроризм, антитеррористическая деятельность, террористические угрозы, борьба против терроризма.

T. O. Podobinska-Shtyk

THE BASIC APPROACHES IN COOPERATION
BETWEEN THE USA AND THE EUROPEAN UNION
IN COMBATING TERRORISM

The article is analyzing approaches in the American and European foreign policy towards combating terrorism, as well as main differences in both sides positions concerning world terrorism attack resistance.

Key words: terrorism, countering terrorism, terrorism threats, war on terror.

Постановка проблеми. У 1990-х роках, із розпадом Радянського Союзу та завершенням холодної війни світова політика почала втрачати стабільність. Основною передумовою зовнішньої політики США стала «однополюсність» – утримання керівної ролі у світових процесах. Як було заявлено в документах Пентагону, для цього треба відохочувати промислово розвинені держави від змагання з Вашингтоном за лідерство чи навіть прагнення відігравати важливішу роль у регіоні чи світі. Проте власне військова перевага та економічний вплив Сполучених Штатів й породжував нестабільність. «Найважливіше те, – писав учений Гарвардського університету Самюель Хантінгтон, – що намагання Заходу пропагувати свої цінності, демократію та лібералізм як цінності універсальні, втримувати свою військову перевагу і просувані економічні інтереси викликають неприйняття у інших націй» [1, с. 24].

На початку XXI століття нації перестали бути одноособливими гравцями у світових процесах. Натомість багатонаціональні групи невизначеного характеру, під впливом релігійного фанатизму та ненависті до Америки почали застосовувати найновіші технологічні засоби тероризму. Саме відсутність прив'язку таких фанатиків до місця – відчуженість від їхніх спільнот і здатність вільно пересуватися, проникати в інші країни та культури – виявилася чи не найсильнішою їх рисою. Добре фінансовані й озброєні терористи в основному зосереджувалися в таких нестабільних державах, як Судан, Сомалі, Пакистан, Ємен і Афганістан. Неефективність розвідувальних агентств у відстежуванні траєкторії пересування й намірів бойовиків-екстремістів стала трагічно очевидною у 2001 році.

11 вересня 2001 р. о 8:45 викрадені літаки комерційних авіакомпаній урізалися у Світовий центр торгівлі та вежі-близнюки в Нью Йорку. Це була символічна терористична атака, яка мала за мету показати вразливість Сполучених Штатів Америки й активізувати діяльність інших терористичних організацій на боротьбу зі США. Від часів Другої світової війни (коли було здійснено атаку на Перл Харбор)

Сполучені Штати не відчували на собі військових чи іншого роду атак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні тероризм розглядається з позиції архаїчної науки, що унеможливує самоорганізації систем різного класу. До того ж відсутня єдина методологія для дослідження тероризму. Більшість учених, серед яких Ю. Антонян, О. Будницький, М. Жданов, І. Залисін, В. Комісаров, аналізує окремі аспекти та прояви тероризму.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного тероризму як багатовимірного явища і здійсненні порівняльного аналізу підходів Сполучених Штатів Америки та Європейського Союзу до боротьби з тероризмом.

Основні результати дослідження. У виникненні й поширенні тероризму й екстремізму певну роль відіграють державно-політичний і геополітичний фактори. Нинішні протиріччя та конфлікти між деякими країнами спонукають використання ними заходів тероризму й екстремізму з метою ослаблення протиборчої сторони. Слід зазначити, що сучасні антитерористичні підходи не беруть до уваги причинно-наслідковий зв'язок між тими чи іншими полями. В основному це пов'язано із політичним фактором у міжнародному тероризмі. Зауважимо, що кожна держава, проводячи власну зовнішню політику, переслідує певну мету, і будь-яка акція міжнародних терористів може, з одного боку, завдавати шкоди одним та певним чином зіграти на користь інтересів інших держав. Це основне джерело подвійних стандартів при оцінці терористичних загроз дозволяє тероризму й екстремізму поширюватися, еволюціонувати, прикриватися політичною, релігійною і національною визвольною риторикою. Саме цей факт свідчить про те, що дотепер міжнародне співтовариство не виробило єдиного розуміння тероризму та екстремізму [2, с. 160].

Проти тероризму на світовій арені бореться ряд держав. Серед них на чільне місце претендують два основних світових актора – Сполучені Штати Америки та Євро-

пейський Союз. Уряди держав співпрацюють у протистоянні тероризму. По обидві сторони Атлантичного океану досить часто проводять спільні заходи для подолання зазначеної проблеми, засуджують різного роду атаки (на зразок тієї, що відбулася 7 липня 2005 р. у Лондоні). З точки зору доктрин, Національна стратегія безпеки США 2002 року і Стратегія безпеки Європейського Союзу 2003 року мають багато спільних аспектів щодо розгляду національних небезпек для їх держав. В обох зроблено акценти на проблемах міжнародного тероризму, обмеження поширення зброї масового знищення тощо [3; 4].

Співпраця між США та більшістю європейських держав здійснюється хоч і повільно, але ефективно. Попри скарги чиновників з обох сторін вони всі загалом задоволені розвитком співпраці. Як зазначалося у *Washington Post* (2005 р.), Міжнародний центр розвідки терористичної діяльності ЦРУ часто підпадав під критику відносно проведення принаймні 12 операцій, зокрема затримання одного із найбільш впливових виконавців Аль-Каїди в Європі [5; 6]. Незважаючи на кризу відносин між США та ЄС під час атаки на Ірак практична необхідність антитерористичної співпраці сприяла збереженню дружніх взаємин США із Німеччиною і Францією.

Вирішальним аспектом ефективної антитерористичної спільної роботи є усвідомлення інтересів кожної сторони у цій співпраці та взаємоповага до стратегій, які ґрунтуються на зазначених інтересах. Аналіз стратегічних підходів США і Європи виявив відмінності в їх поглядах на деякі ключові питання. Наприклад, по-різному тлумачилося власне поняття «терористична загроза», доцільні методи подолання цієї небезпеки, причини виникнення тероризму. Найголовніше те, що жодна зі сторін не розуміє та не приймає позицію іншої сторони.

Без сумніву, існує чимало розходжень щодо найбільш доцільної стратегії у протистоянні тероризму всередині самих держав – як Європи, так і США. Зокрема кожна європейська країна має власне бачення небезпеки та підходи до протистояння тероризму, проте в Європі відсутній єдиний орган, який міг би об'єднати всі стратегії. Порівняно зі США, внутрішнє узгодження проведення зовнішньої політики є набагато більш явним у країнах ЄС [7].

Зазначене розходження в підходах не закріплене в офіційних документах, але прослідковується в багатьох політичних дискусіях між США та Євросоюзом стосовно антитерористичної діяльності. Європейські дослідники й офіційні особи, наприклад, критикували прагнення Сполучених Штатів як постійно застосовувати зброю, так і навіть вживати неологізм «глобальна війна з тероризмом». Аналогічно американці та європейці часто не погоджувалися з визначенням основних ознак законної політичної і благодійної діяльності та підтримки терористичних груп. Кофер Блек, экс-координатор Департаменту боротьби з тероризмом США, заявляє: «Європейський Союз як інтеграційне утворення блокував здійснення кроків, спрямованих на припинення діяльності благодійних організацій, які надавали підтримку Хамасу і Хізболі, незважаючи на те, що ці групи були задіяні в залученні нових членів терористичних організацій» [8]. Європейці поводяться досить обережно, визначаючи організації як терористичні, особливо Хізболі, через побоювання нестабільності, яка може через це виникнути. Пояснюючи цю ситуацію, офіційні представники ЄС дали такі коментарі: «Ситуація із Хізболою є досить складною, оскільки, з одного боку, це організація, яка проводила військові дії, а з другого боку, політична партія Лівану. Чи можна внести у список терористичних організацій політичну партію, обрану народом Лівану? Чи це справді допоможе в боротьбі з тероризмом?» [9].

Найбільша відмінність у підходах щодо протистояння тероризму виявилася під час війни в Іраку у 2003 році. Американці розглядали демократизацію цієї країни як основний пункт боротьби з тероризмом. Європейці схилились до думки, що конфлікт призведе до нестабільності та неприязні, які активізують зацікавленість ісламістських терористів у Європі. Як зазначав экс-Президент Франції

Жак Ширак: «Війна в Іраку може створити багато маленьких Осам бін Ладенів» [10]. Різні підходи до боротьби з тероризмом пов'язані із баченням США та ЄС різних небезпек з боку ісламістських терористів. У них також окреме тлумачення способів антитерористичної діяльності.

Центр ісламського тероризму не є монолітним. Характерною рисою є відсутність єдиного ворога, наприклад, Аль Каїди чи іншого, який несе відповідальність за здійснення всіх терористичних акцій у світі. США та ЄС зіткнулися з абсолютно різними причинами державної небезпеки. Центри небезпеки Сполучених Штатів формувалися на основі локальних груп, певним чином пов'язаних із групами джихаду. Стратегією бін Ладена в 1990-х роках було переконати багато таких груп у тому, що їхнім спільним ворогом були США, які постійно контролювали високопосадовців ісламського світу. Лише боротьбою проти «далекого ворога» вони могли подолати «близького ворога», тобто місцеву владу. Здійснивши напад на США та змусивши їх відмовитися допомагати «близьким ворогам», місцеву владу одразу було повалено. З цієї метою бін Ладен створив стратегічне об'єднання для боротьби проти «далекого ворога». Для більшості цих груп основною метою залишалося повалення місцевої влади.

Таким чином США захищається від груп, які зацікавлені в атаці на них як опосередкованого ворога. На противагу США багато європейських країн самі розглядаються як прямий ворог через діяльність у колишніх колоніях ісламського світу. Багато таких груп активізувалося після подій 11 вересня 2001 р.

Вашингтон стикнувся із глобальним ворогом, тоді як європейці більшою мірою переймаються впливом ісламських ідеологій на локальні групи. На практиці досить важко відрізнити групи, націлені на боротьбу із «близьким» та «далеким ворогом». Деякі з них здійснюють боротьбу у двох напрямках одночасно. Основною відмінністю залишається така ознака: групи, зорієнтовані на «близького ворога», безпосередньо борються з місцевою владою; групи «далекого ворога» основним пріоритетом бачать боротьбу зі США [11].

Г. Мирський окреслює іншу першопричину атак з боку ісламістів на Сполучені Штати Америки. Він вважає, що їх основною метою стало приниження й ослаблення Америки, підірив її могутності та впливу, демонстрація усьому мусульманському світові її слабкості й нездатності протистояти безмежній енергії та сконцентрованій волі борців за іслам. А для досягнення зазначеної мети необхідно напасті на США настільки потужно, щоб Вашингтон був просто зобов'язаний у відповідь на дії агресора спрямувати свої сили проти мусульманських країн. Першою державою, на яку було здійснено атаку Сполученими Штатами, став Афганістан як «коліска тероризму», що, на думку Г. Мирського, мало викликати потужний вибух антиамериканізму в усьому світі ісламу [12]. Хибність подібної точки зору підтвердив час. Нині ми бачимо відсутність консолідації ісламських держав у боротьбі зі США.

Відмінність у розташуванні основних ворогів спричинює різні типи терористичних атак, які можуть бути здійснені проти ЄС і США. Сполученим Штатам слід остерігатися катастрофічного тероризму, що безпосередньо пов'язаний із використанням зброї масового знищення, оскільки групи, зорієнтовані на боротьбу з «далеким ворогом», більш треновані та забезпечені технічно. Вони не мають прив'язку до території проведення терористичних актів і тому беззастережно можуть застосовувати зброю масового знищення.

Групи, зорієнтовані на «близького ворога», мають громадський характер – локальну місцеву фінансову та політичну підтримку. Їхні основні цілі досить часто пов'язані з політичними рішеннями, які можна досягнути шляхом компромісу. Вони недостатньо треновані й звичайно не зацікавлені налаштувати проти себе потужного ворога. Такі характеристики пояснюють, чому деякі терористичні групи, за винятком Аль-Каїди, не виявляли зацікавленості в застосуванні зброї масового знищення.

Небезпека з боку власних громадян, зокрема мусульман, значно відрізняється між США та ЄС. У Сполучених Штатах мусульмани й араби складають незначну частину населення і не проживають компактно на окресленій території. Переважна частина американських мусульман не є арабами, а більшість арабо-американців сповідують християнство, а не іслам. Такі спільноти, як правило, належать до досить забезпеченої верстви населення, а відтак не зацікавлені у підтримці радикалізму.

У європейських державах араби і мусульмани з різних країн (у Великій Британії більшість мусульман із Південної Азії, у Франції – з Магрибу, у Німеччині – з Туреччини) проживають інтегрованими спільнотами. Вони в основному представлені найбільшніми верствами населення та характеризуються недостатньою інтегрованістю.

Спектр інтересів США, окрім боротьби із глобальним ворогом – тероризмом, – завжди був ширшим, ніж у будь-якої європейської держави. Тому, здійснюючи зовнішню політику, вони забезпечують захист не лише власної території, а й сфер впливу поза її межами. Країни ЄС також мають глобальні інтереси поза межами своєї території, більшість із яких знаходяться в зоні потенційної небезпеки (наприклад, Великої Британії – у Стамбулі), але їх основний спектр зосереджений в окремих регіонах чи державах, з якими європейські держави мають спільне історичне минуле (інтерес Франції – в Алжирі, Іспанії – в Марокко).

У розрізі подій останнього часу спостерігалась апатія європейських держав стосовно проблем, які виникали у країнах, що не входять в коло європейських інтересів. Натомість у сфері інтересів Сполучених Штатів знаходяться всі держави світу, оскільки національна безпека США, які мають потужний військовий потенціал для проведення військових акцій, стикнулася з явищем глобального тероризму. Американські вчені пояснюють прагнення Америки застосовувати військову силу для розв'язання конфліктів їх військовою могутністю і географічним положенням [13].

США більш ефективні у здійсненні зовнішньої та внутрішньої політики. Прийняття всіх політичних рішень чітко визначене і зосереджене в одному центрі. Ще декілька десятиліть тому Генрі Кіссінджер висміював європейську спільноту як ефективного партнера для проведення спільної зовнішньої політики, підкреслюючи, що в ЄС навіть немає визначеного телефону, на який він міг би подзвонити. Від 1970-х років країни Європейського Союзу доклали чимало зусиль для подолання зазначеного стереотипу. Для вирішення окремих питань, таких як вартість «євро» чи ціни на продовольчі товари та антитерористична діяльність, існують чітко визначені органи, що мають відповідну юрисдикцію. Решта питань зазвичай вирішується на двосторонньому рівні.

Рада Європи, Європол, ОБСЄ на Європейському континенті теж займаються питаннями тероризму. Ці органи до сьогодні не були ефективними у вирішенні проблеми тероризму. Драматичні погляди на діяльність зазначених структур побутують навіть серед офіційних представників європейських держав. Координатор антитерористичної діяльності ЄС, який був призначений після атаки в Мадриді 2004 року, не має достатньої влади для об'єднання європейських держав у боротьбі з тероризмом. Існує багато ініціатив щодо посилення цих органів, але не здійснюється жодних кроків для їх упровадження.

Масштаби терористичних актів у США та ЄС також кардинально відрізняються. Якщо у свідомості американців тероризм асоціюється з торговими центрами і загибеллю тисячі людей, то для європейців – з поодинокими випадками терористичних актів у метро.

Різні потужності та рівні небезпек визначають відмінності у стратегіях боротьби з тероризмом. Найбільша відмінність полягає в розташуванні зони боротьби. США реалізують екстерналістську стратегію, намагаючись стримати тероризм поза межами власної держави та боротися з терористами на території інших держав, наприклад Афганістану, Іраку тощо. Дж. Буш молодший заяв-

ляв, що «існує лише один спосіб боротьби з тероризмом: розбити їх в інших державах, доки вони не напали на нас вдома». На противагу американцям європейці налаштовані боротися з тероризмом, починаючи з власної держави.

Американські вчені Джеремі Шапіро та Деніел Баймен висловили точку зору, що коли європейські держави не співпрацюватимуть більш тісно із США в боротьбі з тероризмом, то тим самим вони посприяють у подальшому розвитку тероризму і стануть центром терористичної діяльності [14].

Серед держав Європейського Союзу особливо виділяється Велика Британія своїм постійним бажанням співпрацювати зі Сполученими Штатами Америки. Після подій 11 вересня Тоні Блер був першим, хто запропонував Вашингтону свою допомогу, а потім виступив партнером в антиіракській коаліції.

Після оголошення війни з Іраком незначна частина радикально лівих партій висловила думку, що ця війна збільшила ризик терористичної атаки на Велику Британію, і взагалі війна з Іраком була помилкою, оскільки вона жодним чином не вплине на загальну боротьбу з тероризмом. Серед прихильників такого твердження був також мер Лондона Кен Лівінгстон.

В історії Великої Британії схожий прецедент уже існує. У 1970–80-х роках, коли Лондон потерпав від акцій Ірландської Республіканської Армії, ставлення британців було схожим. Однак у той час почали виникати сумніви стосовно правильності політики Великої Британії відносно Південної Ірландії.

Висновок. Отже, антитерористична діяльність Сполучених Штатів та Європейського Союзу відрізняється, оскільки зазнає впливу різних факторів. На жаль, особливої консолідації між державами нині не спостерігається. Єдиним вірним партнером США в рамках боротьби з тероризмом з боку ЄС виступає Велика Британія, яка керується «особливими відносинами» та історично вибудованими державними інтересами.

Література

1. Huntington, Samuel P. Chapter 9: The Global Politics of Civilizations / The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. London: Simon & Schuster, 2002.
2. Моторный И. Д. Современный терроризм и оценка диверсионно-террористической уязвимости гражданских объектов / И. Д. Моторный. – М. : Экслит, 2003. – 106 с.
3. European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World. – <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
4. The National Security Strategy of the United States of America. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf>
5. Dana Priest. Foreign Network at Front of CIA's Terror Fight; Joint Facilities in two Dozen Countries Account for Bulk of Agency's post-9/11 Success // Washington Post. – 2005. – November 18.
6. Dana Priest. Help from France Key in Covert Operations; Paris's Alliance Base Targets Terrorists // Washington Post. – 2005. – July 3.
7. Charles M. Sennott. Europe's Terror Fight Quite Unrelenting. – Boston: Globe. – 2004. – 210 p.
8. Cofer Black. European Cooperation with the United States in the Global War on Terrorism // Testimony before the U.S. Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on European Affairs. – 2004. – March 31.
9. Steven Weisman. Allies Resisting as U.S. Pushes Terror Label for Hezbollah // New York Times. – 2005. – February 17.
10. France Is Not a Pacific Country // Time. – 2003. – February 24.
11. Мирский Г. Американская сверхдержава против исламистского терроризма / Г. Мирский // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 10. – С. 71–89.
12. Gilles Andreani. The «War on Terror» Good Cause, Wrong Concept // Survival 46. – Winter 2004/2005. – No. 4.
13. Michael Howard. What's in a name? How to fight terrorism // Foreign Affairs. – 2002. – No. 1.
14. Jeremy Shapiro, Daniel Byman. Bridging the Transatlantic Counterterrorism Gap // The Washington Quarterly. – 2006. – No. 29:4.

Стаття надійшла до редакції 29 грудня 2010 року